

d'una *bordelierna* / Ser Aimerics, e d'en det alegransa» en Uc de Sant Circ (Rayn. II, 238); en francès antic sembla fins i tot que *bordelier*, que ja figura en el *Roman de la Rose* «li autre en seront diffamé, / ribaud et *bordelier* clamés» i en alguns fabliaus coetanis, sigui més antic i força més general que el suposat primitiu *bordel*; it. *bordelliere* ja usat per un comentador antic de la *Comedia*, coetani de Dante, hi consta des de tan antic com *bordello*.

Bordell si és menys antic no ho és de gaire, car ja és freqüent en Ramon Llull, i en occità el tenim en Peire Cardenal, que és de mitjan S. XIII, i assegurat per la rima: «li ric home an pietat tan gran / de l'autra gen, quon ac Cayms d'Abel, / que mais volon tolre que lop no fan / e mais mentir que tozas ['xicotes'] de *bordel* / --- anel / --- novel / ---» (Appel, *Chr.*, 77.12, en els mss. en part amb variants sudllgd. en *-elb*). En Llull: «estaven folles fembres de *bordell*, e en presència dels missatgers peccaven ab los hòmens» (*Merav.* II, 123), «a l'entrant de la ciutat estaven fembres de *bordel* ---» (*Blanquerna* II, 92.11); vegu-ne molts més en els citats dïcs., així com en St. Vicent Ferrer: «un rey volie pendre muller --- una bella fadrina filla de llaurador e --- anà a caça, e entretant la muller se n'anà ab dos ribalds del *bordell* --- e quant tu peques, vas-te'n ab set rufians del *bordell* d'infern» (*Sermons* II, 153.24, 26, 31); o en el Recull d'*Eximplis* e *Miracles* (vida de Sta. Madalena): «après que açò ach fet, fo fembra pública, que donava son cors a tots quants la volien, e anava en companyie de altres fembres de *bordell*», «veç entre tots passar una fembra vestida de vestedures de fembre de *bordell*, e aquelles vestedures eren tan primes que lí parien les carnes ---».

L'acc. secundària 'xivarrí, desordre i confusió' usada algun cop tertot («enviar al *bordell*», etc.) és especialment viva a les Illes i el País Valencià, predominant el matís de 'desori' a Eivissa i Menorca i el de 'brogit' a Mallorca (Moll, *AORBB* I, § 504) i a l'Alguer: «a penes ell va en casa, lo papagall comença a fer *bordell*; y el fill del rey havent-li demanat --- La filla del rey Serpentí --- m'ha bosticat» (Rondalla, Ciuffo, *BCEC*, 1907, 58): «allò és un *bordell*: no s'entenen», sento a la Vila d'Eivissa (1963), «tot aquest *burdè!*» (poti-poti): ho deien al Mercadal de Menorca unes dones excusant-se, que estaven fent unes *panades* damunt la taula del menjador on jo havia de sopar (1964) (it. *bordello* «fracasso» c. 1610, Buonarroti). Segurament parteix d'aquesta acc. l'ús del mot a manera de reneç o terme pejoratiu aplicat a qualsevol objecte, que és ja proverbial i antic en valencià: «ay *bordell* de calces!: noves i plenes de punts!» entre els *Adages* publ. el 1736 per Carles Ros (p. 45).

M'inclino a creure que ni *bordeller* és pròpiament derivat de *bordell*, ni *bordell* 'cosa de mala casta, desordenada o rebordonida' és una pura acc. secundària del nom del prostíbul, sinó que un i altre, i en particular el primer, es derivaren, almenys concurrentment, d'una manera més directa, de *bord* i 'persona o vegetal de mala casta'. No vull dir tant que impli-

qui desconexió d'aquestes coses respecte de *bordell* 'lupanar': les dues fonts certament convergiren i col·laboraren.

Sobretot pel que fa als adjectius com *bordeller* em sembla que les dates i la proporció en la doc. medieval (junt amb els arguments etimològics) apunten cap a una derivació directa des de *bord*; tinguem també en compte que, junt amb *bordeller*, hi ha el sinònim *bordenc* i *bordellenc*, *bordissenc*, *bordisser*, *bordissalla*, tot en parlars conservadors i apartats del centre unificador i renovador de l'idioma; a la *bordellesca* 'de mala manera, sense mirament' en gloses mallorquines, «molt m'agrada aquest mussol / que canta a la *bordellesca*:» no hi ha gaire en tot això de la condemna moral que individualitza la idea del prostíbul, si bé és clar que tot és solidari; ara bé *far bordesch* per 'moure brega, fer terrabastall' es troba en vells textos de l'italià dialectal de Ravenna (veg. la cita de Prati).

Em sembla que en gran part d'aquestes formacions *-ell-* no és tant un sufix (que seria diminutiu) com el que se'n diu més pròpiament un ante-sufix, a la manera de *desmanyotat* (derivat de *manya* i no de cap imaginari «*manyot*»), *empostissar*, *escorrançar-eixorrançar-entrebancar* (< *entrav-*), *pobrissalla-bordissalla*, cat. *enamoriscar*, *ploviscar*, fr. *amouracher*, cat. *escamarlar*, *esbojarrar*, ll. vg. *-ICARE*, etc. Més que més quan veiem que el testimoni més antic de *bort* en els trobadors no es reporta a la idea de borderia o descendència il·legítima sinó a un valor pejoratiu general —«jois e solatz d'autra -m par fals e *bortz*, / c'una de pretz ab lieis no-is pot egar» en Arnaut Daniel—, que en oc. i fr. antics trobem *bordalier* junt amb *bordelier* (= *bord-iss-enc*) i que *bordeler* en les dades franceses més antigues és en general 'practicar el coit' (no pas 'putanejar') en el *Roman de Renart*, i avui prov. *bourdelà* és simplement «vagabonder» (*TdF*), «rouler, gambader» Roine amunt, a Sant Andrieu; i en italià antic apareix *bordellare* «fare la squaldrina» ('bandarregar una dona', Velluti, S. XIV).

¿Què té a veure *bordell* amb la castíssima i laboriosa *borda* pirinenca, o amb els conreus de la *borda* en les comarques del Ter, pel sentit ni pel gènere? És fantàstic imaginar que aquell sigui un diminutiu o altre derivat d'aquest. Així sembla a Diez, *Wb.*, 59 (en termes ambigus i ben lacònics, val a dir-ho), i després ho van repetint sense crítica ni examen atent, rutinàriament: *REW*, 1216; *FEW* I, 439; Moll (*l. c.*, *AlcMf*), Bloch, Prati. Algun d'ells, evidentment pre-ocupat per tan cridanera inversemblança, es basqueja per trobar una excusa en l'etimologia (falsa) de *borda*: *bordell* sortiria directament del germ. *NOUD* 'post, tauló'. No hi guanyem gaire o gens: els quefers de *bordell* són més propis per a llocs més protegits de les mirades tafaneres que una barraca de fustam amb esclètxes! Només Sainéan va cridar al socors el sentit comú (*Sources Indig.* I, 128 i nota): «les idiomes germaniques ignorent *bord* au sens de 'cabane' --- mot indigène --- origine germanique exclues».¹

No deslloriguem les idees, no desenquadrinem-